
Alen Kristić

ABDUL GAFFAR KHAN

zaboravljeni velikan nenasilja

Rezime

U suvremenim politološkim i sociološkim teorijama, kao i u suvremenim teorijama koje se bave proučavanjem međunarodnih odnosa i sukoba, posve je zanemarena religijska i politička važnost nenasilja. Zašto se u takvom ozračju zaboravlja i na mirovni potencijal svjetskih religija, razumljivo je samo po sebi. No, pojedine suvremene politološke teorije u religijama vide čak glavni (pra)uzrok svih dosadašnjih, a naročito budućih civilizacijskih sukoba, što važi, primjerice, za primordijaliste (S. Huntington, G. Kepel i B. Tibi). S obzirom na to, ne vrijedi nekritički zatvarati oči pred neporecivim doprinosom religija (vjernika u Boga) sukobima i nasilju među ljudima i to u slučajevima kad istinsku religioznost, obilježenu sućutnošću i pomaganjem drugom i drukčijem, u pojedinoj religiji posve potisne lažna religioznost (biološko-politička), odnosno u slučajevima kad se religija posve svede na političko sredstvo integracije, biološkog preživljavanja i osvajanja političke moći jednog na štetu drugog kolektiva, a uvijek praktično u korist povlaštenog kolektivističkog političko-religijskog establišmenta. Daleko je plodonosnije, i u duhu istinske religioznosti, podučavati i ukazivati (dakako, na prvom mjestu živjeti) na mirovni potencijal svjetskih religija. U tome je i svrha ovog promišljanja koje podsjeća na nepravedno zaboravljenog muslimanskog mirotvorca Abdul Gaffara Khana, zaboravljenog čak uvelike i među samim muslimanima. Nema

boljeg načina suprotstaviti se fundamentalističkim strujanjima i radikaliziranju svjetskih religija nego upravo nastupajući iz samih religija, tj. oživljavanjem i podsjećanjem na njihove izvorne poruke obilježene na jedinstven način nenasiljem, mirotvorstvom i dobrotom koja ne poznaje granice.

Uvod

UPOBOŽNOM INDIJSKOM hinduistu *Mahatmi Gandhiju* svijet danas gleda oca suvremenih nenasilnih mirovnih pokreta. Zaboravljeno je na tragičan način da je u isto vrijeme u Indiji živio njemu jednako religiozan i nenasilju odan borac za indijsku nezavisnost. Riječ je o *Abdul Gaffaru Khanu*, pobožnom paštunskom muslimanu rođenom 1890. u *Sjeverozapadnoj pograničnoj provinciji (NWFP)* engleske kolonije *Istočna Indija* koja je, nakon podjele Indije, pripala Pakistanu. Na Gaffara Khana duboki trag ostavio je primjer njegova oca – bogatog zemljoposjednika (*malog khana*) poštovanog zbog miroljubivosti i brige za potrebite. U rodnom *Utmanzaiu* Khan je završio kur'ansku školu. Unatoč protivljenju lokalnih vjerskih poglavara (*mulla*) uputio se kao osmogodišnjak u glavni grad *Peshawar* da bi se školovao u prestižnoj isusovačkoj školi. Rektor posvećen služenju potrebitim u Gaffaru Khanu je probudio želju koja će oblikovati njegov život – *služeći narodu služiti Bogu*. Kao i sv. Franju, plemenita želja ga je odvela u vojsku. Razočarao se. Izjalovio se i plan o studijskom putovanju u London. Khan ne htjede otići bez majčina blagoslova. Posvetio se ostvarivanju želje da služi Bogu usred posve nepovoljnih okolnosti. Vlastite slabosti i engleska vlast dovele su Paštune na rub propasti.

Okovi nasilja i neznanja

Paštune su Englezi upokorili okovima načinjenim od paštunske *sklonosti nasilju* i *neobrazovanosti*. Živeći stoljećima u sjeni neprestanih ratova na raskrižju važnih trgovačkih putova, Paštuni su se svikli na nasilje. U paštunskom kodeksu časti – *Pakhtunwali* – krvna osveta (*badal*) je važila kao jedini način obrane časti. U njezinom strasnom ispunjavanju nestajale su čitave paštunske obitelji i klanovi. Razarala je paštunsko jedinstvo. Da bi sačuvali čast, Paštuni su jednako dosljedno slijedili zapovijed gostoprimstva (*melmastia*) kojom je kodeks časti Paštune obvezivao čak i smrtnom neprijatelju udijeliti kruh i uto-

čište, ako zamole za gostoprimstvo. U ime časti bili su spremni na zadivljujuću velikodušnost i zastrašujuće nasilje.

A žrtve neobrazovanosti bili su gotovo svi Paštuni. Pisati i čitati znalo je jedva 2,5 procenta muškaraca, a gotovo nijedna žena. *Khanovi* i *mulle* – paštunski politički i religijski poglavari – i sami neobrazovani, svjesno su Paštunima uskraćivali znanje. Ustrašeni da će obrazovani Paštuni ugroziti njihov povlaštenu položaj. Oslanjajući se na kupljene khanove i mulle, Englezi su raspirivali paštunsku sklonost nasilju, ne čineći ništa u korist njihova obrazovanja. Poslušne khanove samovoljno su postavljali u tradicionalna vijeća (*jirga*) koja su upravljala paštunskim društvom protivno izvornom tradicijski demokratskom biranju vijećnika. Presude kupljenih khanova slijepo su slijedile čak i u pitanjima vjere neuke mulle ovisne o bogatstvu khanova. Život Paštuna dodatno je otežalo pretvaranje NWFP-a u policijsku državu s velikim porezima i rastućim jazom između bogatih i siromašnih.

U susret takvoj stvarnosti 1910. krenuo je pobožni Gaffar Khan, znajući da Paštuni moraju nadvladati vlastite slabosti prije nego pomisle na oslobođenje od engleske vlasti.

Prvi koraci

Neobrazovanost je Paštune činila lakom žrtvom političkih i religijskih zavodnika. Osnivajući vlastitim sredstvima 1910. prvu neovisnu paštunsku školu u rodnom mjestu, Khan je pokazao volju i spremnost na žrtvu da bi Paštunima omogućio obrazovanje. Iste godine osnovao je mnoštvo neovisnih škola diljem Istočne Indije. Zahvaljujući savezu mulla i Engleza, sve su zatvorene. Khan istodobno oblikuje politički program. NWFP je vidio kao dio neovisne Indije u kojoj zajedno trebaju živjeti muslimani i hinduisti. Za početak se zalagao za izjednačavanje NWFP-a s ostalim engleskim kolonijama u Indiji u kojima su se provodile demokratske reforme. Zamah Khanovim političkim zahtjevima 1919. dali su masovni protesti protiv engleske vlasti širom Indije kada je engleska vojska ubila preko tri stotine nenaoružanih Indijaca. Zajedno s 95-godišnjim ocem Khan je tada prvi puta završio u engleskom zatvoru, a do konca engleskog vladanja Indijom u zatvorima će provesti ukupno 15 godina. Tada je započelo snaženje *Indijskog nacionalnog kongresa (INC)* – pokreta za neovisnost Indije oko Mahatme Gandhija – s kojim je Khan imao bliske kontakte.

Da bi probudio uspavane Paštune, na putovanjima po NWFP-u već ugledni Khan počeo je na provokativan način govoriti o raskoraku između paštunske slike o sebi i stvarnosti paštunskog života. *Stidite se! Niste hrabri i časni kao što smatrate da jeste! Robovi ste Engleza! Zemlja pripada vama, ali vi ste gladni i goli! Djeca su vam gola i bolesna! Prestanite blejati poput ovaca i ričite kao lavovi!*

Izgovoriti ove riječi Paštunima i ostati živ, mogao je jedino Khan. Započelo je buđenje Paštuna. Kao dokaz probuđene paštunske samosvijesti, Khan je 1928. pokrenuo časopis *Pakhtun* na gotovo zaboravljenom paštunskom jeziku. Ne čudi da su ga konzervativne mulle zabranile. Porast Khanova ugleda uvećavao je bijes engleskih sluga – velikih khanova i mulla – koje je Khan optuživao da služe Englezima umjesto vlastitom narodu. Jednostavne ljude privlačio je vjerodostojnošću i osjećajem za svakodnevne probleme.

Putujući paštunskim selima, nije se brinuo samo za odgoj sunarodnjaka nego ih je poučavao važnosti održavanja higijene i čistoće u svakodnevnom životu. Sudjelovao je, primjerice, u kopanju seoskih bunara i kanala za navodnjavanje paštunskih polja. Dok se hvatao u koštac sa svakodnevnim problemima običnih ljudi, postajao je u njihovim očima doista jedan od njih, do kraja različit od političkih i religijskih moćnika koji su se iza svoje službe i moći ravnodušno zaklanjali od konkretnih poteškoća običnih ljudi za koje su bili odgovorni. Raskoraka između njegovih riječi i djela nije bilo. Sve što je provokativno zahtijevao od Paštuna – hrabrost, zalaganje i spremnost na žrtvu – sam je ostvarivao u vlastitom životu.

Islam i nenasilje

Paštune ništa nije istodobno tako jako *provociralo i fasciniralo* kao Khanov govor o *nenasilju kao srži islama*. Nenasilje za Khana nije predstavljalo samo *metodu borbe* protiv Engleza – kao za INC i Mahatmu – nego *općevažće načelo života*. Paštunima ništa nije moglo zvučati manje paštunsko i muslimansko od nenasilja. Velika krivnja za to ležala je na mullama koje su, koristeći paštunsku sklonost nasilju, islamsku tradiciju uporno koristile za opravdavanje nasilja, za što, uostalom, ima prostora u svim religijama. Tumačeći islamsku tradiciju u suprotnom smjeru, Khan je postavio temelje *muslimanske mirovne teologije i etike*. U nenasilju je vidio Božiju zapovijed. U nasilju, pored neobrazovanja, glavnu zapreku na putu do paštunske slobode. Vodeći teološke rasprave s

mullama, govornički nadareni i religijski obrazovani Khan ukazivao je na etimološku povezanost riječi *islam* (podvrgavanje volji Božijoj) i riječi *mir* – *pridonoseći miru čovjek na jedinstven način ispunjava volju Božiju!*

Oslanjajući se na Kur'an, u *džihadu* Khan nije gledao rat za širenje islama nego borbu protiv nepravde i ugnjetavanja slabih u društvu. Potičući Paštune na zalaganje za socijalnu pravdu, stoga se rado pozivao na božanske pozive upućene vjernicima već u Kur'anu: "A zašto se vi ne biste borili na Allahovu putu za potlačene, za muškarce i žene i djecu, koja uzvikuju: 'Gospodaru naš, izbavi nas iz ovoga grada, čiji su stanovnici nasilnici, i Ti nam odredi zaštitnika i Ti nam podaj onoga ko će nam pomoći'" (IV, 75) Još u djelovanju Poslanika u Meki, poučavao je Khan, poruka o jednom i jedinom Bogu neraskidivo je bila povezana s bezuvjetnim zahtjevom socijalne pravde u društvu. Do kraja jednostavno i jasno, Khan je javno svjedočio: "Moje je najdublje uvjerenje kako je islam *amal, yakeen i muhabat*' – nesebično služenje, vjera i ljubav."

A *veliki džihad* nije ništa drugo – tumačio je nadalje Khan – nego moralno nastojanje uobličeno u nutarnju borbu oko ostvarivanja života koji se sviđa Bogu. Za njega je *odricanje od nasilja* bio čin istinske vjere, na što upućuje i sam Kur'an: "Dobro i zlo nisu isto! Na zlo dobrim uzvрати, pa će ti neprijatelj tvoj odjednom blizak prijatelj postati. To mogu postići samo strpljivi, to mogu postići samo veoma sretni!" (41, 34-35). Otuda osuda krvne osvete. Umjesto vraćanja istom mjerom, Khan je propovijedao opraštanje izniklo iz nutarnje snage i ovladavanja vlastitim strastima. Kur'an obećava veliku nagradu od Boga vjernicima što opraštaju: „Na nepravdu se može uzvratiti istom mjerom, a onoga ko oprosti i izmiri se Allah će nagraditi. On, uistinu, ne voli one koji čine nepravdu.“ (42, 40) ili "Strpljivo podnositi i praštati, tako treba svatko pametan postupati". (42, 43).

Uvjeravao je sunarodnjake da nenasilje nije oružje slabih nego jakih i odvažnih ljudi istinske pobožnosti, a Paštuni su sebe smatrali takvima. Vrednujući i tumačeći muslimanske religijske izvore u duhu nenasilja i mirotvorstva, Khan je Paštune čuvao od kušnje religijske netolerancije.

Okupljene u *Muslimanskoj ligi*, koja je zagovarala neovisan muslimanski Pakistan, mulle su Khana pokušavale u narodu prikazati kao izdajicu islama. Uzalud. Više se nije mogla poreći važnost mira i pomirenja u religijskim izvorima islama koje su mulle sramotno *suzavale* na mjesta pogodna za opravdavanje nasilja. Khan se pozivao na primjer strpljivosti i pravednosti poslanika Muhameda: „Nema ničega neočekivanog za muslimana ili Paštuna, kako mi se

pripisuje, da vjeruje u nenasilje. Tu vjeru je prije 1400 godina slijedio Poslanik sve vrijeme koje je proveo u Meki i nju su slijedili svi oni koji su željeli zbaciti sa sebe neprijateljski jaram.“ U strpljivosti i pravičnosti vidio je moćno Poslanikovo oružje: „Dat ću vam oružje protiv kojeg neće moći ništa niti policija niti vojska. To je Poslanikovo oružje, ali vi toga niste svjesni. To oružje je strpljivost i pravičnost. Niti jedna sila na zemlji protiv njih ne može.“ Velikani muslimanske povijesti nisu nasilnici, nego zagovornici miroljubivosti i solidarnosti sa slabima, propovijedao je Khan, često dozivajući u pamet Paštunima Poslanikove riječi: „Sve dok bratu ne budete željeli što i sebi, nećete biti vjernici!“

Sluge Božije

Nekolicina paštunskih mladića prišla je Khanu 1929. sa željom da ga slijede. Rodio se pokret *Slugu Božijih* (*Khudai Khidmatgar*) usmjeren prvotno nadvladavanju socijalne nevolje Paštuna. Prije pristupanja pokretu svi su članovi morali na Kur'anu položiti doživotni zavjet, što je ukazivalo da je pokret iznikao iz religijskog nadahnuća. Na to upućuju već i prve riječi zavjeta: „Ja sam *Khudai Khidmatgar*. Jer Bog ne treba služenja i jer je služenje Njegovim stvorenjima služenje Njemu, obećanjem da ću služiti čovječanstvu u ime Boga.“

Zavjetom su se Paštuni obavezivali na služenje Bogu kroz služenje njegovim stvorenjima (čovječanstvu), na nenasilje, na opraštanje i odustajanje od krvne osvete, na jednostavan život i na barem dva sata svakodnevnog besplatnog rada u korist zajednice (rad u školama, izgradnja bunara i kanala za navodnjavanje, briga za siromašne, bolesne i isključene iz društva ili pomoć seljacima u obrađivanju polja).

Omiljen u narodu, pokret *Slugu Božijih* bio je omražen od Engleza i paštunskih političko-religijskih vođa. Spontano je prerastao u nenasilni indijsko-paštunski pokret otpora i oslobođenja od engleske vlasti. Da bi dobio na učinkovitosti, Khan ga je ustrojio posve na vojnički način s jednom razlikom – *slijepu vojničku poslušnost* nadomještala je sloboda i obaveza svakog pojedinca da pred svojom savješću i Bogom ispita valjanost dobivene zapovijedi prije njezina izvršenja. Za *Sluge Božije* uvedena je i uniforma, odnosno vlastitu svakodnevnu odjeću bojili su u crveno, pa su u narodu dobili ime i „*Crvene košulje*“. Bila je to u povijesti čovječanstva *prva nenaoružana vojska* – strogo hijerarhijski uređena, religijski nadahnuta i radikalno nenasilna.

Stanovnici pokrajine Peshawar pristupili su *Slugama Božijim* 1930. protestirajući protiv zatvaranja Khana. Spontano okupljeni u Peshawaru s pristalicama INC-a proglasili su generalni štrajk. Na okupljene demonstrante Englezi su poslali elitne vojne postrojbe. Čak i nakon što je ubijeno više stotina demonstranata, nitko se među njima nije okrenuo nasilju. Obrana im je bio usklik *Bog je velik!* Na koncu su Englezi morali zatvoriti i vlastite vojnike nevoljne da pucaju na demonstrante. Na devet dana pristalice INC-a i *Slugu Božijih* preuzele su vlast u Peshawaru. Pokazalo je to Englezima da su nenasilni Paštuni daleko opasniji od nasilnih Paštuna, a Paštunima da je nenasilje časnorožje hrabrih. Do 1938. broj *Slugu Božijih* popeo se na 100, neki procjenjuju čak 300 tisuća. Bilo je sramota u Istočnoj Indiji ne biti *Sluga Božiji*.

Sve veći broj *Slugu Božijih* za posljedicu je imao i preoblikovanje doživotnog zavjeta koji se i dalje polagao na Kur'anu: "Zavjetujem se u poštenju i istinitosti da ću biti istinski *Sluga Božiji*. Svoj posjed, svoj život i svoje blagostanje žrtvovat ću za slobodu moje nacije i moga naroda. Nikada neću sudjelovati u podjelama, mržnji i razmiricama u svome narodu i bit ću na strani ugnjetvanih protiv ugnjetavača. Neću biti član neke druge suprotstavljene organizacije niti ću služiti u nekoj vojsci. Odazvat ću se na sve legitimne zapovijedi moga nadređenog. Živjet ću u suglasju s načelima nenasilja. U jednakoj mjeri služit ću svim stvorenjima Božijim i moj će cilj biti postizanje slobode za moju zemlju i moju religiju. Nastojat ću činiti ono što je ispravno i dobro. Neću zahtijevati plaću za moje služenje. Svrha mojih nastojanja treba biti sviđanje Bogu, a ne javno pokazivanje i zarada." Kršenje zavjeta za ponosne Paštune predstavljalo je sramotu i grijeh.

U kampovima *Slugu Božijih* posvećivala se pažnja sustavnom uvježbavanju nenasilja, političkom odgoju, socijalnom radu i, ne na posljednjem mjestu, vjerskoj poduci u duhu opraštanja, tolerancije i strpljivosti. Da bi ljudi, često neuki i nepismeni, lakše shvatili načelo nenasilja, važnost narodnog jedinstva i osobnog političkog angažmana ili, pak, neku vjersku istinu, u kampovima su često u tu svrhu priređivane prave, naravno lako razumljive, kazališne predstave. Ljudi su u kampovima također podučavani različitim obrtničkim i ratarskim vještinama da bi u svakom pogledu mogli doista biti samostalni od engleske vlasti, kao što je bila proizvodnja domaće vune i od nje izrađene odjeće.

Potom su iz kampova pokretane različite *akcije civilne neposlušnosti*: demonstracije, štrajkovi, blokade putova te bojkoti engleskih proizvoda i državnih institucija kao što su škole, vojska, policija, sudovi i porezi. U isto vrijeme *Sluge*

Božije su izgrađivale vlastite, od domaćih moćnika i engleske vlasti neovisne, institucije, opovrgavajući tako englesku propagandu da Paštuni nisu u stanju samostalno upravljati svojom zemljom i vlastitim životima.

U okrilju pokreta Paštuni su spoznavali da služenje ne znači slavu i čast, nego konkretno *žrtvovanje za druge* – naporan rad i strpljivo ovladavanje sobom. Kroz pokret su u život zajednice bile uključene i paštunske žene. Poticajan primjer pružala im je politički i socijalno aktivna Khanova sestra. Nema oslobođenja i napredovanja zemlje Paštuna sve dok u njoj muškarci ne daju jednaka prava ženama, uvjeravao je Khan Paštune, oslanjajući se i na sam Kur'an. Znao je slikovito govoriti: "Muškarac i žena su kao dva kotača kolica. Kolica s jednim kotačem ne mogu se kretati!" Ravnopravnost žena i muškaraca dosljedno je ostvarivana među *Slugama Božijim*.

Ne znajući kako odgovoriti na nenasilje Paštuna, Englezi su pribjegavali sve većem nasilju. Na tisuće *Slugu Božijih* mučeno je i ubijeno, ali nije zabilježen niti jedan *Sluga Božiji* koji se okrenuo nasilju. Veličinu pokreta Englezi su skrivali od svijeta. Zadivljen, Mahatma ih je nazvao *modernom bajkom*. Da bi oslabili pobunu Indijaca, Englezi su produbljivali napetosti između indijskih hinduista i muslimana. Oslanjali su se na *Muslimansku ligu* koja je počela zahtijevati podjelu Indije i stvaranje muslimanskog Pakistana, uz što su pristajale paštunske mulle. Khan se tome oštro protivio. Ne pristajući niti uz *bezbožnost* Engleza niti uz *fundamentalistički fanatizam* paštunskih mulla, Khan se sa *Slugama Božijim* borio za poštivanje svih religijskih uvjerenja svjestan da su stvaranjem od Boga svi ljudi braća. Rado je podsjećao na riječi poslanika Muhameda: *Istinski živi islam onaj od čijeg su jezika i ruku drugi sigurni!* U novoj situaciji pokazalo se izričitije nego do tada da je za *Sluge Božije* pored nenasilja religijska tolerancije glavna zapovijed. Kur'anska mjesta kao što je 22. sura redak 40 ("Gospodar naš je Allah! A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, crkve i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime. A Allah će sigurno pomoći one koji vjeru Njegovu pomažu."), Khan je tumačio kao Božiji zahtjev da se poštuju druga i drugačija religijska uvjerenja. Bez skrivanja, Khan je promatrao sve religije i narode kao jednu zajednicu čiji je iskonski temelj i korijen sam Bog. Stoga je okretao leđa svim oblicima isključivosti. To je tražio i od *Slugu Božijih*, kao što pokazuje novo proširenje zavjetne formule *Slugu Božijih*: "Veoma poštujem sva Božija stvorenja bez obzira na to bili oni kršćani, hindusi, parsi, sikhi, Nijemci, Francuzi ili Englezi; što god bili, oni su Božija stvorenja a ja sam sluga Božijih stvorenja." Kad su

1946. u Indiji izbili sukobi hinduista i muslimana, samo je u NWFP-u vladao mir. Na tisuće muslimana, *Slugu Božijih*, čuvalo je indijske hinduiste.

Neočekivano razočaranje

Zadnji tračak nade o nepodijeljenoj Indiji u kojoj bi zajedno živjeli hinduisti i muslimani, unatoč protivljenju Mahatme, ugasio je 1946. pristanak INC-a na podjelu Indije i stvaranje muslimanskog Pakistana. Do kraja vjerni nepodijeljenoj Indiji ostali su jedino Gaffar Khan i *Sluge Božije*. Priključenjem NWFP-a Pakistanu, Paštuni su izgubili autonomiju. U nastojanju da je povrati, Khan je 1948. bez suđenja završio u pakistanskom zatvoru. Muslimanske vlasti započele su progon *Slugu Božijih*. Okrutniji od engleskog. Nakratko pušten iz zatvora 1956., Khan je sa *Slugama Božijim* započeo iznova proteste protiv vlasti. Vraćen je u zatvor, a *Sluge Božije* su zabranjene. Iz zatvora je zbog slabog zdravlja pušten 1959., ali je za par mjeseci iznova zatvoren. Konačno je pušten na slobodu 1964. U pakistanskim zatvorima Khan je proveo onoliko koliko i u engleskim – 15 godina.

Razočaran nesposobnošću pakistanskih vlasti za mir i prijateljstvo, morao je u progon u Afganistan. Vratio se 1972., kada je na vlast u Pakistanu došao predsjednik *Bhutto*, navješćujući povratak demokracije. Khan je iznova pokrenuo nenasilni pokret okrenut miru i pomirenju, želeći surađivati s vlastima na uvođenju demokracije. Preko noći je pokret oko Khana postao tako velik i moćan, da ga je vlast, samo prividno okrenuta demokraciji, zabranila, a Khana poslala u zatvor. Pušten je tek 1976. Opet je morao u progon u Afganistan. Umro je u progonstvu 21. siječnja 1988.

Zbiljsku političku i religijsku snagu nenasilja ne dokazuje ništa više od okrutnosti kojom su ustrašene engleske i pakistanske vlasti pokušavale uništiti pokret *Slugu Božijih* – vojsku nenaoružanih i miroljubivih ljudi.

Zaključak

Nema sumnje da *Abdul Gaffar Khan* spada među najveće mirotvorce dvadesetog stoljeća. Izvor i pokretač njegova mirotvorstva, nakane da vlastiti život stavi u službu Bogu putem služenja ljudima, predstavljala je njegova vjera – islam. Pogrešno bi bilo u Abdul Gaffaru Khanu vidjeti pukog oponašatelja hinduističkog mirotvorca *Mahatme Ghandija*, što se nepravedno često čini, iako su jedan prema drugome pokazivali veliko poštovanje. Posve suprotno

od toga, Abdul Gaffar Khan je uvijek na jedinstven i neponovljiv način išao vlastitim putem. Dok je *Mahatmi Ghandiju* u življenju mirotvorstva kao uzor i poticaj na raspolaganju stajala već razvijena mirotvorna etika hinduizma (*satyagraha* i *ahimsa*), Abdul Gaffar Khan je, oslonjen jedino na sebe, razvijao i udarao temelje mirotvorne etike islama, pronalazeći njezino utemeljenje i opravdanje u islamskoj tradiciji. U kojoj mjeri je uspio u novom tumačenju paštunskih tradicionalnih vrijednosti i same islamske tradicije, oboje u duhu nenasilja i mirotvorstva, pokazuje nastanak mirotvornog pokreta *Sluge Božijih*. Pored toga, za Abdul Gaffara Khana i *Sluge Božije*, nenasilje nije bilo samo sredstvo borbe protiv osvajača nego sveobuhvatno načelo života.

Do danas izazivaju čuđenje i nevjericu stvari koje su ostvarile Sluge Božije, predvođene Abdul Gaffarom Khanom: stvaranje nenasilnog društva, miroljubiv otpor protiv osvajača, obrazovni i socijalni napredak, dobrovoljno i svakodnevno prakticiranje solidarnosti prema slabijima u društvu, međureligijska tolerancija i suradnja, zajednički život različitih nacija, ravnopravnost žena i muškaraca, uvođenje načela demokracije i pravičnosti, posebna zaštita i skrb za religijske i nacionalne manjine u vlastitoj sredini. Fascinantnija od svega je, u iznimno kratko vrijeme provedena, *korjenita mentalitetska promjena Paštuna od korjenite spremnosti na nasilje do korjenite ustrajnosti u nenasilju*, za što obično treba daleko više vremena,

Zadivljujuća osobnost *Abdul Gaffara Khana*, energičnog govornika i mirotvornog aktiviste, aristokrate bliskog običnim ljudima, bogatog čovjeka asketskog načina života, pronicljivog mislioca razumljivog običnim ljudima, vizionara otvorenog za sadašnji trenutak, *istinskog fakira*, kako ga je s poštovanjem nazvao Mahatma, okrenutog svijetu, u naše vrijeme ne samo da nije izgubila na aktualnosti nego je aktualnija više nego bilo kad do sada. Nakon događaja 11. rujna 2001. godine, Abdul Gaffar Khan, pokazavši da je moguće ne samo utemeljiti mirovnu etiku unutar islama nego je i dosljedno živjeti, postaje dokaz neistinitosti fundamentalističkog tumačenja i življenja islama kao i zapadnjačkog redukcionističkog viđenja islama *kao religije ognja i mača* i time glavne prijetnje zapadnoj civilizaciji i svjetskom miru. Primjer Abdul Gaffara Khana i *Sluge Božijih* trebao bi poslužiti kao nadahnuće muslimanima, a potom svim vjernicima u Boga, za istinsko življenje vjere (religioznosti) u suvremenom svijetu, a to istinsko, u skladu sa znakovima vremena, znači *korjenito miroljubivo i nenasilno* (dakako, na aktivan način!). U tome slučaju lakše bi se dalo nazrijeti rješenje sukoba u mnoštvu dijelova svijeta, pa i na Bliskom istoku.

Za nas u bosanskohercegovačkom kontekstu, u kojem se sve jače osjeća nadmoć lažne religioznosti, primjer Abdul Gaffara Khana je proročki podsjetnik na ljudsku i vjerničku odgovornost za to na koji ćemo način vrednovati i tumačiti vlastitu religijsku tradiciju. U duhu nenasilja i miroljubivosti, kao što je to činio pobožni Gaffar Khan, ili ćemo je i dalje ustrajno svoditi na sredstvo opravdavanja nasilja i mržnje. Hoćemo li to činiti aktivno ili ćemo ravnodušnom šutnjom prepuštati da to u naše ime čine vjerski i politički poglavari – možda u konačnici i nije tako važno. Svima što se često razmetljivo i javno smatramo vjernicima na našim prostorima, primjer Abudul Gaffara Khana i *Slugu Božijih*, pitanje je koje ne bismo smjeli potisnuti: „*Ako je toliko vjernika i vjere na našim prostorima, kako to da u predvečerje i za vrijeme posljednjeg rata među nama gotovo i ne bi mirotvoraca? Ako je toliko vjernika i vjere na našim prostorima u poraću, zašto naše društvo pada sve dublje pod teretom nacionalnih i socijalnih podjela, a jedva da se čuje glas mirotvoraca koji rade na ozdravljanju pamćenja, pomirenju i izgradnji civilnog društva?*“ Kad bismo barem sačuvali *radosno i opasno sjećanje* na ljude kao što je bio Gaffar Khan i *Sluge Božije!* ■

Literatura o Abdul Gaffar Khanu i Slugama Božijim

1. Abdul Ghaffar Khan, *My life and struggle – Autobiography of Badshah Khan as narrated to K. B. Narang*, Delhi 1969;
2. Abdul Wali Khan, „*Life and Thought of Badshah Khan*“, u: Nehru Memorial Museum and Library, 1995, str. 1-21;
3. Abdul Wali Khan, „*Fact are Sacred*“, URL: <http://www.anp.org.pk/factsAreSacred.htm> (Rev. 10. 06. 2006.);
4. Alen Kristić, *Abdul Ghaffar Khan*, u: Svjetlo Riječi, XXV (2007) 295, str. 25-27;
5. Khurshed Alam Khan, „*Some Significant Aspects of Badshah Khan's Life*“, u: Nehru Memorial Museum and Library, 1995, str. 22-29;
6. Markus A. Weingardt, *Religion macht Frieden – Das Friedenspotenzial von Religionen in politischen Gewaltkonflikten*, Kohlhammer GmbH, Stuttgart 2007;
7. Robert C. Johansen, „*Radical Islam and Nonviolence – A Case Study of Religious Empowerment and Constraint Among Pashtuns*“, u: Journal of Peace Research, 34(1997)1, str. 53-71;

Alen Kristić

**ABDUL GAFFAR KHAN
– THE FORGOTTEN CHAMPION OF NON-VIOLENCE**

Modern theories of political and sociological studies, as well as modern theories of international relations and conflicts, ignore the religious and political importance of non-violence. It is self-explanatory that the peace-making potential of world religions is forgotten in such theories. However certain modern politological theories see religions as the key (arch-)reason of all the current and future conflicts of civilisations – primordialists, for example. (Samuel Huntington, Gilles Kepel and Bassam Tibi). In view of that, one should not be devoid of criticism and turn away from the immense contribution of religions (believers in God) to conflicts and violence against people, particularly in cases when true belief, marked by compassion and willingness to help the other and the different, is suppressed in some religions by an utterly false belief (biological and political), i.e. in cases when religion is reduced merely to a tool for integration, biological survival and conquest of political power of one collectivity at the expense of another, always for the interest of the privileged collective political and religious establishment. It is far more fruitful - and compatible with true religion – to teach and emphasize (and to live, first and foremost) the true peace-making potential of world religions. That is the main purpose of this paper, which strives to be a reminder of the unjustly forgotten Muslim peace-maker Abdul Gaffar Khan, forgotten even among Muslims themselves. There is no better way of confronting fundamental trends and radicalisation of world religions than to speak from those religions themselves, i.e. to revive and promote their original message, marked uniquely by non-violence, peace-making and kindness that knows no boundaries.